
FEJEZETEK KELET- ÉS DÉLKELET-EURÓPA TÖRTÉNETÉBŐL

Az Ankungyinov-ügy. Egy európai kalandor Moszkóviából

2011 végén jelent meg az ELTE Ruszisztikai Központ gondozásában – együttműködve az Orosz Tudományos Akadémia Oroszország-Történeti Intézetével – orosz és magyar nyelven az *Ankungyinov-ügy. Egy európai kalandor Moszkóviából* című forrásgyűjtemény, *Szvák Gyula* és *Dmitrij Liszejcev* bevezető tanulmányaival. A könyv a tanulmányok és a dokumentumok segítségével a XVII. századi orosz szerencsevadász, a magát Vaszilij Sujszkij cár (1606–1610) fiának kiadó Tyimofej Ankungyinov álcár hányattatásait mutatja be, az orosz álcárjelenség eddig egyik kevésbé ismert epizódját tárva fel az olvasók előtt.

A forrásgyűjtemény elsősorban ruszisták számára lehet érdekes, azonban szélesebb kitekintést is lehetővé tesz, hiszen az Európát keresztül-kasul bebarangoló Ankungyinov kalandos életének számos nyugati, többek között magyar vonatkozása is volt.

A könyv nemzetközi tudományos értékét növeli, hogy a benne szereplő, a moszkvai Régi Iratok Levéltárából származó források szövegeket most első alkalommal publikálták, ezáltal részévé váltak a nemzetközi ruszisztikának.

Tyimofej Ankungyinov az észak-oroszországi Vologdában született, a XVII. század '30-as éveiben Moszkvában élt, és a közigazgatásban dolgozott, de egy sikkasztási ügy miatt menekülésre kényszerült. 1643-ban vagy 1644-ben a korábbi álcárokat támogató Rczespospolitába távozott, ahol először „nagypermi hercegnek” adta ki magát. Ankungyinovra már itt felgyeltek Moszkva éber szemei, de kiadatását az oroszoknak megtagadták. A szélhámos 1646-ben Erdélybe távozott, s feltehetőleg itt találta ki, hogy Vaszilij Sujszkij utódjának nevezi magát. I. Rákóczi György fejedelem nem volt hajlandó támogatni az álcárt, aki Moldván és Havasalföldön keresztül haladva meg sem állt a Fényes Portáig. Ankungyinov törökországi életéből származnak a kötet első dokumentumai. A törökök bemutatták az orosz követeknek a magát Sujszkij fiának kiadó „vékony, beesett arcú, sötészőke

hajú, kissé hosszúkás szakállat viselő” férfit. 1646-ban kelt az első jelentés „Cargorodból” Ankungyinovról. Ekkor két orosz gyjak, Sz. V. Tyelepnyev és A. A. Kuzoljev hívta fel a figyelmet a Litvániából a román fejedelemségen át Konstantinápolyba elvergődő szélhámosra (1. dokumentum).

Az álcár gátlástalanságát mutatja, hogy Isztambulban – két sikertelen szökési kísérlet után – felvette az iszlámot, s támogatása esetén megígérte a korábban a muszlim világhoz tartozó Kazany és Asztrahány átjárását a törököknek. Ankungyinov azonban Isztambulban is kegyvesztett lesz, és 1648-ban Itáliába, Velencébe, majd Rómába menekül, ahol megintcsak válást vált és katolizál. Velencei tartózkodása során saját adományleveleket is kiadott ortodox papok számára, melyek a dokumentumgyűjteményben olvashatók (5–6.). Rómából Lengyelországba megy, Kijevben köt ki, majd a nem sokkal korábban létrejött kozák autonóm területre, a Hetmanscsinába kerül. 1651-ben már maga Alekszej Mihajlovics cár érzi szükségét, hogy levelet intézzon János Kázmér lengyel királyhoz Ankungyinov kiadatását követelve (14. dokumentum), amit a lengyel uralkodó meg is ígér (16. dokumentum). Ankungyinov azonban még időben kerekedik, és a protestáns országokban keres oltalmat, Svédországban, Erdélyben (II. Rákóczi György erdélyi fejedelemnek már Jana Szinenzisz álnéven mutatkozik be) és ismét Svédországban. A fáradhatatlan csaló ezt követően a protestáns Hollandiában – ahol ismét vallást váltott, áttérve a kálvinizmusra (Alekszej Mihajlovics cár keze egyébként Hollandiába is ért, követelve a szökevény kiszolgáltatást – 18. dokumentum), és Dániában keres támogatókat. A dánok elfogják, de ő Holsteinbe menekül, ott azonban kiadják Moszkvának 1653-ban. A csalót az orosz fővárosban, miután „erős kínvallatás alatt erősen kikérdeztették”, és lényegében beismerő vallomást tett (19. dokumentum), felnégyelték.

Szvák Gyula korábban is sokat foglalkozott az álcárjelenséggel, elsősorban a XVII. századi eleji „zavaros időszak” (szmuta) viszonylatában. A most megjelent dokumentumkötet ezen érdekes jelenség egy kevésbé ismert XVII. századi epizódját tárja fel. Ankungyinov, kétség nem férhet hozzá, csaló szerencselovag volt, akinek viszont – ellentétben például Grigorij Otrepjevvel – nem adatott meg, hogy a történelemformáló személyiséggé váljon. Életútja mégis érdekes, mert, Szvák Gyula szavai szerint: „Azon kevés számú korabeli európai orosz közül való, aki több nyelvet beszélt, jó diplomáciai és színjátszó érzékkel rendelkezett”, s „orosz talajon kivételes reneszánsz figura” volt. A publikált iratok arra nézvést is információkat szolgáltatnak, hogy az orosz „hatalmi-biztonsági szervek” már a XVII. században Európára kiterjedő „hálózattal” rendelkeztek.

Jelen dokumentumkötet azért is fontos, mert, mint Szvák Gyula megjegyzi, az álcárjelenséggel, amely egyedül Oroszországban vált történelemformáló tényezővé, s emiatt orosz sepcifikumnak tekinthető, meglehetősen mostohán bánt a nemzeti elfogultságoktól befolyásolt történetírás. Az álcárjelenség persze nem ér véget Ankungyinovval, hiszen még a XX. században is számos „álcár”, „a cári család csodásan megmenekült sarja” került elő a Szovjetunióban is, valamint annak határain kívül. Mindenesetre, most először a magyar historiográfiában, maguk a források szólalnak meg egy álcárhistóriában.

Szvák Gyula (szerk.): Дело Т. Анкундинова. Европейский авантюрист из Московии (ред. Дюла Свак) (Az Ankungyinov-ügy. Egy európai kalandor Moszkóviából) Budapest, Russica Pannonicana, 2011. 148 ill. 166.

Gyóni Gábor